

Інформаційна культура як важливий елемент професійної культури педагога

Висвітлено теоретичне поняття інформаційної культури, її складові, роль та значення в професійній культурі педагога. Визначено характер і склад інформаційних потоків, що використовуються вчителем у професійно-педагогічній діяльності. Подано шляхи формування інформаційної культури педагога.

Ключові слова: інформація, культура, інформаційна культура, інформаційні технології, суспільство, інформаційний простір, інформатизація.

Shevchuk H. Z. Information Culture as an Important Element of Teachers' Professional One.

The theoretical concept of information culture, its components, role and meaning in professional culture of a teacher are highlighted. The character and composition of information flows used by teachers in vocational and pedagogical activity are determined. The ways of formation of teachers' information culture are presented.

Key words: information, culture, information culture, information technologies, society, information space, informatization.

Постановка проблеми. Реалії сьогодення свідчать про поширення інформаційних технологій в усіх галузях виробництва, сферах обслуговування, науки та освіти.

Жодна сфера людського буття не може нормально функціонувати й розвиватися без своєчасного й повного забезпечення необхідною інформацією, вміння її швидко, якісно й адекватно сприймати, обробляти, зберігати, використовувати і передавати. Інформація завжди впливала як на формування особистості, її світогляд, стереотипи поведінки, ступінь громадської активності та загальну культуру, так і на функціонування різних соціальних груп і суспільства в цілому [15]. Отже, формування інформаційної культури є досить актуальною проблемою в умовах інформатизації.

Поява можливостей для розкриття професійного потенціалу потребує від фахівців здатності до самовдосконалення, створення власного професійного іміджу, постійної самоосвіти для того, щоб уміти ефективно використати свої знання та вміння. Це стосується будь-якого фаху, у тому числі педагогічного.

Інформатизація освіти – це не лише зміна технічної озброєності вчительської праці, це зміна всього комплексу поглядів і підходів освітянина, його готовності передавати свої знання і досвід. Це формування педагогічної культури нового типу, яка потребує оновлення змісту освіти, підходів і методів, організаційних форм професійної підготовки. Інформатизація діяльності педагога передбачає використання в навчально-виховному процесі інноваційних засобів навчання, зокрема комп'ютерної та телекомунікаційної техніки, з метою раціонального й інтенсивного формування знань, умінь і навичок, переробки та передачі навчально-методичної інформації [5].

Педагогічні працівники мають транслювати спеціальні інформаційні знання й уміння, формувати в учнів уміння та навички застосування ІКТ, що дасть їм змогу адаптуватися до життєдіяльності в умовах інформаційного суспільства.

Інформатизація сучасної освіти, доступність до локальних і мережевих ресурсів, використання інтерактивних дистанційних технологій навчання, можливості оцінювання якості знань за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення зумовлюють підвищення вимог до рівня інформаційно-аналітичної компетентності, інформаційної культури педагогічних працівників.

Виклад основного матеріалу. Проблема формування інформаційної культури є однією з головних проблем сьогодення. Важливу роль при цьому відіграє освіта, що повинна формувати нового фахівця інформаційного суспільства, у якого необхідно виробляти такі навички й уміння:

- пошуку інформації;
- диференціації інформації;
- виділення значущої інформації;
- вироблення критеріїв оцінки інформації;
- здобування інформації та її використання [11].

Проте існують професії, для яких названих навичок і умінь замало. Наприклад, професія вчителя. Оскільки для системи освіти інформація є ключовою категорією, педагогам необхідна сформована інформаційна культура – системне, багатоаспектне поняття, складова його професійної культури, ступінь готовності до виконання професійної діяльності в інформаційно-освітньому середовищі, стиль мислення, засіб збагачення цілісного наукового світогляду з інформаційно-комунікаційних технологій, новий тип інтерактивного спілкування, що відповідає умовам і вимогам інформаційного суспільства. До інформаційної культури педагога входять комп'ютерний, правовий, системний, організаційний, комунікативний, інтелектуальний, світоглядний і науково-дослідницький компоненти [9].

Підвищення ролі інформаційної культури педагога на сучасному етапі розвитку освіти визначається [6]:

1) постійним зростанням обсягу наукової психолого-педагогічної та фахової інформації, потрібної для підтримування необхідного професійного та загальнокультурного рівня;

2) розширенням варіативності змісту освіти, методів, засобів навчання, що вимагає вміння здійснити вибір з метою ефективного їх використання;

3) інтенсивним розвитком інноваційних процесів у сфері освіти, що охоплюють усі напрями діяльності та змушують педагогів швидко та гнучко змінювати стиль своєї роботи;

4) зростанням впливу на учнів неконтрольованих потоків інформації, що надходять із засобів масової комунікації, та необхідністю врахування можливостей медіаосвіти у підготовці учнів до життя в інформаційному суспільстві [13].

Нині суттєво підвищується актуальність світоглядного компонента інформаційної культури, який передбачає цілісну готовність педагога професійного навчання до нового способу діяльності на інформаційно-комунікаційній основі, побудову власного інформаційного світобачення, визначення свого місця в інформаційному суспільстві, сприйняття глобального інформаційного простору та можливості його пізнання і перетворення. Однак вирішальною для успішного використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання є комп'ютерна складова, завдяки якій педагог отримує можливість ефективно впливати на учнів засобами ІКТ, будуючи стратегію професійної підготовки, яка реалізується за допомогою певної інформаційної технології навчання. Педагогічна праця переважно заснована на перетворенні інформації, тому практичне застосування ІКТ різноманітне: підготовка навчально-методичних матеріалів, оформлення наочного приладдя, створення нових форм навчання, проведення психолого-педагогічних досліджень, ведення документації тощо.

В умовах інформаційного суспільства до комунікативної культури педагога, окрім усного та письмового виходу інформації, відносять використання технічних засобів комунікації. Кожен педагог має вміти застосовувати на занятті сучасні технічні засоби: принтери, сканери, цифрові камери, графічні планшети; пристрої відтворення та запису звуку; мультимедійні засоби загального та навчального призначення (медіапроектор, інтерактивна дошка та ін.); мережеві технології; системи «віртуальний клас» тощо [3].

На основі аналізу низки досліджень [4; 8; 12; 17] вважаємо, що до інформаційної культури педагога належить:

- розуміння сутності інформації та інформаційних процесів, їхньої ролі у процесі пізнання навколишньої дійсності;

- володіння методами збирання, одержання, збереження, відтворення, передавання та інтегрування різноманітної інформації;

- володіння основами алгоритмізації, вміння добирати послідовність операцій і дій, розробляти програми спостереження, комп'ютерних експериментів, моделей;

- володіння ПК, системами опрацювання текстової, числової та графічної інформації, баз даних і знань, цілісне уявлення про ІКТ, їхню класифікацію та основні характеристики;

- розуміння методології, завдань, принципів, структури і критеріїв інформатизації процесу навчання;

- розуміння сутності штучного інтелекту, експертних систем, моделей знань;

- засвоєння методів інформатизації різних ланок процесу навчання;

- володіння сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями в освіті, вміння застосовувати їх у своїй практиці для підготовки, супроводу, аналізу навчального матеріалу (електронні документи з гіперзв'язками, мультимедіа тощо);

- використання готових мультимедійних навчальних розробок і педагогічних програмних засобів у навчальних і виховних цілях;

- вміння ефективно поєднувати традиційні методичні системи навчання із новими інформаційно-комунікаційними технологіями;

- готовність до пошуку та опрацювання великих обсягів інформації (інформаційно-пошукові системи, банки даних та інші ресурси і служби Інтернету);

- знання можливості використання ІКТ (універсальних і спеціалізованих програм) у навчальному процесі;

- готовність до співпраці з іншими педагогами на основі ІКТ (телеконференції, електронні публікації тощо);

- навички формування ІКТ-насиченого освітнього середовища, ефективною діяльності в ньому та його постійного вдосконалення.

Основною інформаційної культури педагога є знання про інформаційне середовище, закони його функціонування та розвитку, вміння орієнтуватися у безмежному просторі різноманітних повідомлень і даних, раціонально використовувати засоби сучасних ІКТ для задоволення інформаційних потреб [2].

Для з'ясування особливостей інформаційної культури вчителя визначимо характер і склад інформаційних потоків, що використовуються ним у професійно-педагогічній діяльності. Умовно розділимо ці потоки на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх відносяться навчальна інформація шкільних підручників, наочних посібників, дані про успішність учнів, навчально-методична документація тощо. З такими інформаційними потоками вчитель працює щодня, швидко набуваючи навички їхнього використання. А тому опрацювання внутрішніх потоків інформації не викликає в учителя жодних труднощів.

Значно потужнішими за обсягом та інтенсивністю є зовнішні потоки, до яких відносимо такі:

- 1) засоби масової інформації (газети, журнали, телебачення, радіомовлення);

- 2) довідники, посібники, словники, енциклопедії, наукові статті, монографії, дисертації тощо на паперових носіях;

- 3) наукова та науково-популярна інформація на електронних носіях;

- 4) всесвітня мережа Інтернет.

Від вміння вчасно й ефективно скористатися зовнішніми інформаційними потоками значною мірою залежить професіоналізм учителя, його фаховий розвиток, професійна культура.

Таким чином, ІК є системоутворювальним чинником професійної культури вчителя, оскільки перетворює її у відкрити, самодостатню, саморозвивальну і саморегульовальну систему [11].

Важливою складовою інформаційної культури є інформаційна грамотність – уміння формулювати інформаційну потребу, запитувати, шукати, відбирати, оцінювати дані, хоч би в якому вигляді вони були представлені. Іншими словами, інформаційна грамотність педагога – це здатність розуміти необхідність певної інформації, виявляти, знаходити, оцінювати й ефективно використовувати її для розв'язання певних навчально-організаційних та науково-методичних проблем [2].

Основним завданням педагога є підготовка нового покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприйняття і розуміння різної інформації, усвідомлення наслідків її впливу на психіку, оволодіння способами спілкування на основі невербальних форм комунікації і за допомогою технічних засобів і сучасних інформаційних технологій. Це вимагає абсолютного нових принципів організації занять, відмови від авторитарності, демократизації відносин між усіма учасниками педагогічного процесу, перегляду критеріїв і методів оцінювання діяльності учнів.

Педагог передусім повинен вміти організувати навчальну діяльність учнів над засвоєнням нової інформації. Бути провідником знань, який допомагає школярам орієнтуватися в інформаційному просторі, оптимально вибирати індивідуальний навчальний маршрут і способи його проходження, тобто «навігації в освіті» [16].

Педагогічний працівник, який використовує в навчальному процесі ІКТ, повинен досконало знати можливості комп'ютерних технологій у своїй предметній галузі та володіти навичками роботи в умовах використання ІКТ, вміти керувати роботою учнів в інформаційному середовищі, добирати і відповідним чином компонувати навчальний матеріал, виходячи з цілей навчання, використовувати програмні педагогічні засоби, розумно сполучати використання ІКТ з іншими видами навчальної діяльності [14]. Він має розробити чітку, методично обґрунтовану систему вивчення свого предмета з використанням ІКТ, яка сприятиме підвищенню якості навчання [1]. Педагог повинен вміти використовувати мультимедійні можливості інформаційно-комунікаційних технологій (демонстрація динамічних моделей, анімації, відеокліпів, використання звукового супроводу, гіпертекстовий пошук інформації тощо), інтегрувати засоби традиційного та комп'ютерно орієнтованого навчання, застосовувати неперервну діагностику й контроль за навчальним процесом за допомогою ІКТ.

Інформаційна діяльність педагогічного працівника вимагає вмінь аналізувати навчальний матеріал, розкривати закономірності, виявляти аналогії; використовувати раціональні способи вирішення широкого кола проблем у певній галузі; систематизувати навчальний матеріал; налагоджувати міжпредметні зв'язки; виокремлювати проблему, формулювати її, аргументувати свої висловлювання; здійснювати різні

види доведень: пряме і непряме, індуктивне та дедуктивне, за аналогією; встановлювати асоціативні та практично доцільні зв'язки між інформаційними повідомленнями, творчо застосовувати одержану інформацію в нестандартних ситуаціях, у різних видах навчально-пізнавальної діяльності.

Проте стає очевидним, що таких умінь сьогодні вже замало. Вони є необхідною, але недостатньою умовою ефективної педагогічної діяльності [11]. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що вимоги до рівня знань і вмінь, необхідних освітянам професійного навчання, які використовують ІКТ у своїй діяльності, це: застосування та вдосконалення (приспосадування до реальних потреб) наявних педагогічних програмних засобів та розроблення комп'ютерних дидактичних матеріалів, авторських ППЗ за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення, інструментальних програмних засобів. Зазначимо, що вміння спроектувати необхідний електронний навчальний засіб, який відповідає всім дидактичним вимогам, слід розглядати як елемент професійної педагогічної майстерності, інноваційності педагога.

Сучасний педагогічний працівник повинен мати навички створення тестових завдань різного типу та різного рівня узагальнення навчального матеріалу; вміти користуватися програмами-оболонками тестувальних систем і вносити зміни до їх інформаційного наповнення; вміти скористатися вбудованою базою даних (архівом) тестувальної системи для отримання й аналізу результатів тестування окремого учня чи групи з певної теми або за деякий період навчання; вміти створити, підтримувати та використовувати власну базу даних результатів тестування учнів [7].

Формування інформаційної культури педагога ґрунтується на інформаційній освіті, головне завдання якої полягає в підготовці вчителів до життя і діяльності в сучасних інформаційних умовах, навчанні школярів сприймати, розуміти різноманітну інформацію, усвідомлювати специфіку її впливу на психіку.

Актуальними стали підготовка педагогічних працівників до оволодіння інформаційним простором, формування в учителів умінь використовувати дидактичний потенціал засобів інформаційних комунікацій у навчально-виховному процесі; оволодіння і впровадження вчителями педагогічних технологій формування інформаційно компетентної особистості [11].

Як свідчить досвід, у процесі розвитку інформаційної культури педагогів доцільно приділяти більше уваги формуванню:

- зацікавленості до проблем інформатизації, постійної потреби в нових знаннях, прагнень до інформаційного спілкування, готовності до практичного впровадження інновацій у педагогічній діяльності;

- системи спеціальних знань і вмінь, поглядів і переконань у галузі інформатики й інформаційно-комунікаційних технологій, виходячи з принципів і закономірностей нової освітньої парадигми;

- потреби осмислення своїх індивідуальних і творчих можливостей у галузі інформатизації навчального процесу.

Сформованість інформаційної культури педагога відображається в пошуку шляхів упровадження нових педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій, швидкій адаптації до сучасних ІКТ у професійній підготовці, готовності допомогти учням використовувати ІКТ у навчанні та повсякденному житті тощо.

Ефективність педагогічної взаємодії у процесі навчання значно підвищиться, якщо педагоги досконало опанують ІКТ, матимуть необхідні знання про засоби масової інформації та мережу Інтернет, специфіку їх впливу на особистість, орієнтуватимуться в єдиному інформаційно-освітньому просторі, вмітимуть добирати необхідну інформацію, володітимуть методикою застосування найсучасніших ІКТ у навчально-виховному процесі. Цього можна досягти лише шляхом постійної безперервної роботи з метою формування інформаційної культури, професійного розвитку та самовдосконалення педагогічних працівників [13].

На формування інформаційної культури впливає багато факторів, у тому числі сім'я, ЗМІ, навчальні заклади (школа, ЗВО). Процес підвищення рівня інформаційної культури, її вдосконалення триває протягом усього активного життя людини. Важливо знати правила доступу до інформації, володіти

культурою пошуку та відбору необхідних джерел, уміти користуватися ними, створювати якісно нову інформацію.

У сучасному світі саме культура має найважливіший вплив на формування особистості. Вже нині формується особлива інформаційна культура суспільства, яка спирається на масове залучення до найсучасніших засобів інформації, до нових інформаційних технологій, починаючи з дитинства за допомогою електронної (комп'ютерної) гри, персональних комп'ютерів, шкільної освіти [11].

Висновки. Таким чином, розглядаючи інформаційну культуру як складову професійної культури вчителя, ми виходимо з того, що інформаційна грамотність і компетентність мають сприяти розвиткові його загальної культури, що включає і професійну.

Учитель постійно працює з масивами інформації, що в сучасному суспільстві збільшуються надзвичайними темпами. Дати правильну дидактичну оцінку інформаційній продукції здатна лише інформаційно грамотна особистість. Тому закономірною є необхідність підготовки вчителів до оволодіння педагогічними технологіями формування такої особистості в постіндустріальному суспільстві, а для цього вони самі мають володіти високим рівнем інформаційної культури.

Література

1. Алексєєва Г. Впровадження інформаційних технологій в шкільній освіті. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. 2007. № 2 (8). С. 50–56.
2. Болсун С., Чипиленко Н. Інноваційний підхід до формування професійного іміджу педагога в системі післядипломної освіти. *Післядипломна освіта в Україні*. 2011. № 6. С. 27–31.
3. Гончарова О. М. Типізація засобів сучасних інформаційно-комунікативних технологій за видами інформаційної діяльності. *Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка*. 2005. Вип. 24. С. 52–56.
4. Гуревич Р. С., Атаманюк В. В. Формування інформаційної культури майбутнього вчителя. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. / [редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін.]. Київ; Вінниця: ДОВ «Вінниця». 2003. Вип. 3. С. 8–13.
5. Гуржій А., Волинський В., Коцур В. Інформатизація освіти і проблеми створення комп'ютерних програмно-педагогічних засобів навчання. *Освіта України*. № 23. С. 9–10.
6. Демиденко Т. М. Інформаційна культура сучасного вчителя трудового навчання. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. / [редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін.]. Київ; Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2003. Вип. 3. С. 82–86.
7. Дорошенко Ю. О., Ротаєнко П. А. Достовірність комп'ютерного тестування: навч.-метод. посіб. / за ред. Ю. О. Дорошенка. Київ: Педагогічна думка, 2007. 176 с.
8. Жалдак М. І. Педагогічний потенціал інформатизації навчального процесу. *Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992–2003*: зб. наук. пр. до 10-річчя АПН України / АПН України. Ч. 1. Харків: ОВС, 2002. С. 371–383.
9. Коваль Т. І., Сисоєва С. О., Сущенко Л. П. Підготовка викладачів вищої школи: інформаційні технології у педагогічній діяльності: навч.-метод. посіб. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2009. 380 с.
10. Коломієць А. М. Інформаційна культура вчителя початкових класів: монографія. Вінниця: ВДПУ, 2007. 379 с.
11. Коломієць А. М., Лапшина І. М., Білоус В. С. Основи інформаційної культури майбутнього вчителя: навч.-метод. посіб. Вінниця: ВДПУ, 2006. 88 с.
12. Кубська Л. І. Особливості формування інформаційної культури педагогічних працівників ПТНЗ. *Управління якісною підготовкою фахівців у професійно-технічних навчальних закладах на основі маркетингу ринку праці та освітнього моніторингу в умовах регіоналізації*: монографія / Я. Г. Камінецький, М. В. Вачевський, Б. І. Клим та ін. ; [за ред. Я. Г. Камінецького]. Львів: Сполом, 2010. С. 160–195.
13. Литвин А. Інформаційна культура педагога професійного навчання. URL: http://lib.iitta.gov.ua/5211/1/Матер_Литвин_Інформаційна_культура_педага.pdf
14. Образцов П. И. Психолого-педагогические аспекты разработки и применения в вузе информационных технологий обучения: учеб.-метод. пособие. Орёл: ОГТУ, 2000. 145 с.
15. Прудникова О. В. Інформаційна культура і формування «людини інформаційної». URL: <http://panorama.niss.gov.ua/content/articles/files/16-1484146076.pdf>
16. Селевко Г. К. Педагогические технологии на основе информационно-коммуникационных средств. Москва: НИИ школьных технологий, 2005. 208 с.
17. Шестопалюк О. В. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутнього педагога. *Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи*: зб. наук. пр. / [за ред. М. М. Козяра та Н. Г. Ничкало]. Львів: ЛДУ БЖД, 2009. Вип. 2. Ч. 1. С. 137–141.